

Отримано: 06.10.2020 р.

Прорецензовано: 15.10.2020 р.

Прийнято до друку: 21.10.2020 р.

e-mail: yuraphinikovskiy@gmail.com

DOI: 10.25264/2409-6806-2020-30-98-104

Фініковський Ю. Участь Данила Шумука у Норильському повстанні 1953 року. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острого, 2020. Вип. 30. С. 98–104.

УДК: 94:323.269.6.(571.510-21)»1953»+94(477.82)(092)

Юрій Фініковський

УЧАСТЬ ДАНИЛА ШУМУКА У НОРИЛЬСЬКОМУ ПОВСТАННІ 1953 РОКУ

У статті охарактеризовано участь українського політв'язня, учасника національно-визвольного руху на Волині у роки Другої світової війни Данила Шумука в організації Норильського повстання політв'язнів (червень-серпень 1953 р.). Показано процес створення діячем конспіративного утворення – «самодопомогової організації», цілі, склад, методи діяльності її членів, взаємовідносини між ними. На основі вітчизняних та зарубіжних джерел проаналізовано форми протесту ув'язнених, їх вимоги. Висвітлено основні результати боротьби політв'язнів, їх подальшу долю.

Ключові слова: табір, політв'язень, Норильське повстання, УПА, ГУЛАГ.

Yurii Finikovskiy

PARTICIPATION OF DANYLO SHUMUK IN THE NORILSK UPRISING

The Norilsk uprising was a major strike by Gulag inmates in Gorlag, a special camp mostly for political prisoners, in the summer of 1953, shortly after Joseph Stalin's death. About 70% of inmates were Ukrainians, many of whom had been sentenced for 25 years to the so-called «Bandera Standard». It was the first major revolt within the Gulag system in 1953-1954. Between May 26 and August 4, 1953, the inmates of the Gorlag-Main camp went on strike, which lasted 69 days. This was the longest uprising in the history of the Gulag. The preconditions for the uprising can be seen as the following: the arrival of waves of prisoners to the Gorlag, who had participated in the uprisings of 1952, the death of Stalin on March 5, 1953 and the fact that the amnesty that followed his death only applied to (non-political) criminals and convicts with short prison terms, the percentage of which was very low in Gorlag. All categories of inmates took part in the uprising, with the leading roles played by former military men and participants of national liberation movements of western Ukraine, Georgia and the Baltics. Norilsk uprising combined various forms of protest – hunger strike, resignation, riot, armed uprising. One of the leaders of the uprising was Danylo Shumuk, a former employee of one of the UPA's political divisions.

The article describes the participation of a Ukrainian political prisoner, a participant in the national liberation movement in Volyn during World War II, Danylo Shumuk in the organization of the Norilsk Uprising of Political Prisoners (June-August 1953). The process of creating a conspiratorial formation by an activist – a «Selfhelp organization», the goals, composition, methods of activity of its members, the relationship between them are shown. On the basis of domestic and foreign sources, the forms of protest of prisoners and their demands were analyzed. The main results of the struggle of political prisoners and their future fate are highlighted. It is evidence-based the Ukrainian central role in Norilsk uprising, which was one of the strongest in the history of the Gulag, and resulted its reformation.

Key words: camp, political prisoner, Norilsk Uprising, UPA, Gulag.

Норильське повстання політв'язнів було одним із найбільших виступів, які сколихнули систему ГУЛАГу у 50-60-х рр. ХХ ст. [10]. Провідну роль у його організації відіграли учасники українського руху опору, засуджені за підпільну діяльність у Західній Україні [3, с.490]. Як зауважує українська дослідниця Лариса Бондарук, виступ поєднав у собі різні форми протесту – голодування, відмову від роботи, бунт, збройне повстання [5, с. 38]. Одним із керівників повстання був Данило Шумук, у минулому – працівник політичного відділу УПА [2].

Означена проблема досі не отримала комплексного дослідження в українській історіографії. Окремі її аспекти розкриті у працях Лариси Бондарук [5], Олександра Пагірі [22], Олега Бажана [3], Ярослава Антонюка [2], Василя Овсієнка та Ірини Рапп [18], Володимира Алтухова [1]. Основу

джерельної бази складають матеріали кримінальної справи Д. Шумука [8], його спогади [28, 29, 30, 33, 34, 35, 36.], мемуари учасників Норильського повстання – Євгена Грицяка [9], Степана Семенюка [24], Романа Загоруйка [13], Костя Короля [16].

Метою статті є визначення місця і ролі українського політв'язня Данила Шумука в організації Норильського повстання 1953 року. З огляду на це основними завданнями дослідження є характеристика умов перебування діяча в таборі та його взаємин з іншими лідерами й учасниками протесту, аналіз основних методів боротьби ув'язненого з адміністрацією.

У травні 1945 року Військова колегія Верховного суду СРСР замінила Д. Шумука смертний вирок на 20 років каторжних робіт у таборах [25, с.8]. Наступного місяця ув'язнений був етапований з м. Києва у м. Молотовськ (нині – Северодвінськ) Архангельської області, ймовірно, у Ягринський виправно-трудоий табір [26, арк. 2]. Умови перевodu, за спогадами засудженого, були просто жахливими. «У кожний вагон нас напихали по 60-70 чоловік. У вагонах було так тісно й задушливо, що люди аж умлівали. Кожного ранку старший конвою з трьома-чотирма конвоїрами відмикали вагон і, переганяючи нас з однієї половини вагону в другу, перераховували, щоб упевнитися, чи ніхто не втік. На перевірку конвоїри приходили завжди з дерев'яними молотками. Тими молотками вони під час перевірки простукували кожного в'язня, а пізніше обстукували ними стіни вагонів та підлогу, щоб хтось не підготував втечі. Найстрашнішим в етапі були саме ці перевірки. Під час них завжди комусь одному чи двом відбивали легені чи печінки....», – згадував він [30, с.227].

Після приїзду Д. Шумук був посаджений у камеру разом із кримінальними злочинцями та рецидивістами. З огляду на часті грабежі та розбої серед засуджених, він завжди тримався із групою українських політв'язнів, з якими познайомився ще в Лук'янівській тюрмі. У пізнішому автобіографічному нарисі ув'язнений писав, що основним видом роботи у цьому таборі був збір річкових водоростей. Однак, після втечі кількох співкамерників, усіх утримуваних більше не виводили на працю [29, с.281].

Після двохмісячного перебування в Ягринському ВТТ Д.Шумука було переведено в табір, який розміщувався в порту с. Дудінка Красноярського краю [27, арк. 3]. Після лікарського огляду, зважаючи на фізичний стан, його було віднесено до III категорії в'язнів. Дана група спрямовувалася тільки на легкі роботи і за умови температурного режиму нижче 35°C взагалі обмежувалась у примусовій праці. Засуджені такої категорії поміщалися в окремий барак у т.зв. «відділ поправки» [30, с.230].

Перший місяць перебування у таборі с. Дудінка Д.Шумук працював на виробництві дріжджів, згодом – розвантажувачем кораблів. У жовтні 1945 року його було переведено у ВТТ поселення Каєркан Красноярського краю, де на той час тривало будівництво вугільних шахт [4, с. 12-13]. «Умови були жахливі. Бараки холодні. Стіни пообмерзали льодом. Постелі не давали. Води не було....», – згадував політв'язень пізніше в одному із листів [23, с.8]. Після двох місяців перебування у таких важких умовах його перевели назад у с. Дудінка.

У березні 1946 року Д.Шумук був етапований у ВТТ м. Норильськ на будівництво бокситно-збагачувальної фабрики [21]. Про умови праці у таборі він згадував: «Робота була не легка. Дванадцять годин кожного дня, без вихідних, довбали кайлом вічну мерзлоту і возили її тачками за сто і більше метрів» [25, с.8]. Весною 1947 року політв'язня було переведено у 25-й табір, який знаходився біля хлоро-кобальтового заводу. На цей час там перебувало понад 4 тис. засуджених, із них – майже 700 українців. З огляду на слабкий фізичний стан, Д.Шумук неодноразово потрапляв у місцеву лікарню [30, с.233].

Вкрай нелегке становище політичних в'язнів Норильська змусило їх гуртуватись, утворювати підпільні організації для самозбереження. У травні-червні 1947 р. Д.Шумук почав обдумувати ідею створення «допомогового центру», який мав об'єднувати українських політв'язнів, підтримувати їх у період перебування у Норильському ВТТ [5, с.39]. До цієї справи він залучив також Михайла Дячишина, Якова Сушкевича та Михайла Ороса, колишніх членів ОУН. Як згадував сам організатор, фактично до кінця року вони проводили з підбору людей до організації, підпільно вели роз'яснювальні бесіди. У цьому ж році Д.Шумук вперше вийшов на контакт із своєю родиною, вказавши у листі про місце та умови свого ув'язнення [35, арк.4-5].

Фактично «самодопомогова організація» почала функціонувати на початку 1948 року [35]. Її основною метою був самозахист в'язнів від свавілля табірної адміністрації та охорони. Керівництво нею здійснювали Д.Шумук, Я. Сушкевич, М. Орос [29, с.290-291]. Як згадував ще один політв'язень Кость Король, трійка називала себе «Координаційним центром» [16, с.40-41]. Тоді ж ними був підго-

товлений рукописний обіжник, у якому були визначені загальні правила для її членів. Також визначалися принципи вступу політв'язнів в організацію, її поділ на невеликі групи. Нових людей залучали тільки після ретельного вивчення. Між усіма членами групи, згідно виробленого графіку, розповсюджувалася підпільна література директивного, інформаційного, виховного характеру. Порушень дисципліни та конспірації за весь час функціонування організації виявлено не було [5, с.40].

Наказом міністерства внутрішніх справ СРСР від 28 лютого 1948 року на базі Норильського ВТТ було створено Особливий табір №2 для політв'язнів, який з травня того ж року став йменуватися Гірським табором («Горлаг»). Робочий день тут тривав 10-12 годин. Каторжанам заборонялось отримання посилок, листів, грошових переказів. За найменшу провину їх кидали в карцер [34, арк.5-7]. Як стверджує Л. Бондарук, із серпня 1948 року у норильські концтабори переводили засуджених за статтями 58-1а, 58-1б, 58-10, 58-11 та ін. пунктами статті 58, частіше всього учасників національно-визвольних рухів із України, Білорусі, Прибалтики та інших республік. Багато засуджених належало до депортованих народів – чеченців, греків, кримських татар, німців Поволжя [5, с.39].

Восени 1948 року 25-й табір був перейменований у 3-й каторжанський табір. Умови утримування в'язнів на той час дещо змінилися: видавалася постіль, запроваджувалися вихідні дні, відкрито бібліотеку та ін. Тоді ж відбувся розподіл між засудженими – було окремо відділено політв'язнів від кримінальних злочинців [22].

У 1948-першій половині 1949 рр. підпільний центр самопомогової організації підготував низку статей, бюлетенів, брошур, які конспіративно передавалися в'язням [19]. Також його члени надавали матеріальну та моральну допомогу тим, хто потрапляв у камери посиленого режиму. Цікаво, що будівництво організації було здійснене за принципом поділу на невеликі ланки. Члени таких груп знали тільки своїх керівників, а тому на випадок викриття постраждала б мінімальна кількість учасників [16, с. 42-43].

Восени 1949 року у 3-й табір був переведений Степан Семенюк (справжнє прізвище – Драницький), активний учасник національно-визвольного руху на Волині у роки Другої світової війни [13, с.533-534]. Перебуваючи на посаді суспільно-політичного референта Волинського обласного провоту ОУН, він у минулому був безпосереднім керівником Д.Шумука. На той час «самопомогова організація» налічувала близько 50 осіб. За спогадами Данила Лаврентійовича, на його заклик увійти до підпільного центру С.Семенюк відповів незгодою. Відносини між обома в'язнями стали напруженими [10, с.96-98].

Як з'ясувалося пізніше С. Семенюк почав створювати власну підпільну організацію, т.зв. «осередок ОУН». «Ми пам'ятали наказ Проводу ОУН: продовжувати боротьбу за волю України й інших поневолених народів скрізь і за будь-яких обставин», – згадував він. Із прізвищ, які фігурують, можна зробити висновок, що фактично згадані організації становили одне підпільне утворення, розділене між авторитетами двох лідерів [5, с.39].

У 1950-1951 рр. оперативний відділ табору, ймовірно, знав про діяльність «самопомогової організації». У цих цілях ними були завербовані політв'язні, які входили в довіру до окремих членів підпілля з метою вивідати будь-яку інформацію [30, с.239].

Протягом 1951 року Д.Шумук працював на цементному заводі, згодом був переведений на роботу у цегельню. Того ж року для в'язнів ввели грошову оплату праці за спеціальними ставками. Відтоді частина із зароблених коштів членами організації передавалась в загальну касу. В основному кошти витрачались на допомогу хворим та ізольованим одиноким [29, с.29, 296].

Під впливом конспіративної літератури члени організації неодноразово вимагали від бригадирів справедливого розподілу праці та зарплатні. Після ігнорування вимог більшість із них відмовлялася виходити на роботу, чим показували приклад іншим. Незважаючи на ізоляцію окремих активних протестувальників, їх демонстративне побиття, переведення людей на інші роботи, такі випадки були поширеними у таборі [22].

18 листопада 1952 року «за невиконання робочої норми, відмову від роботи, розлад трудової дисципліни у бригаді» Д.Шумук на сім діб був посаджений у штрафний барак [8, арк.34]. Окрім цього, керівник нагляду табірної відділення №3 Управління Гірського табору МВС СРСР ст. лейтенант Данілов у доповідній записці на ім'я керівництва табору вказував, що ув'язнений неодноразово ховався від виконання покладених робіт у своїй бригаді №8. На той час фізичний стан останнього суттєво покращився, про що свідчить медична довідка на його ім'я та присвоєння йому робочої категорії «1». Після відбуття терміну покарання Д.Шумук був переведений на будовий кар'єр [8, арк.37].

На початку 1953 року у Норильську було 35 табірних відділень і 14 табірних пунктів ВТТ, а також 6 табірних відділень Гірського табору. Кількість в'язнів, за різними даними, тут становила 30-40 тис. осіб [17, с.68]. Як згадував політв'язень І. Кривуцький, окрім зон засуджених за побутові злочини, було шість відділень із політв'язнями, де українці становили 60-80% від загальної кількості [5, с.40]. Зона №3, у якій перебував Д.Шумук, була каторжанською, ув'язнені з якої працювали на хлоро-кобальтовому заводі №25 [30, с.249-250].

Як свідчив Д.Шумук, з особливим піднесенням ув'язнені зустріли смерть Йосифа Сталіна у березні 1953 року. «Але на ставлення адміністрації і конвойних військ до нас та подія не вплинула. Вони своє, звичне їм свавілля продовжували без найменших змін», – зазначав він. З настанням весни, каторжани, окрім звичних робіт, залучалися до загального прибирання території табору. Жорстокість табірної влади своєю провокувала низку конфліктів між в'язнями та охороною [29, с.308].

Після смерті Сталіна у таборах очікували на перегляд справ засуджених та загальне послаблення режиму. Однак, під амністію у кінці березня 1953 року потрапили тільки кримінальні злочинці та ув'язнені із терміном позбавлення волі до 5 років [17]. «Напруження зростало з кожним днем, усі відчували – настане якась страшна сутічка не на життя, а на смерть, і вже з тим разом не з бригадами, а з самою адміністрацією та конвойними військами», – зазначав Д.Шумук [34, арк.1-2].

25 травня 1953 року у 4 табірному відділенні розпочалося Норильське повстання. Приводом для цього стали вбивства засуджених, здійснені охороною таборів. У довідці начальника Тюремного управління МВС СРСР полковника М.Кузнєцова було вказано: «25 травня під час етапування ув'язнених 1-го табірному відділенню до 5-го охорона застосувала зброю, внаслідок чого був убитий в'язень Шигаєлов і поранений в'язень Дзюбук. Того ж таки 25 травня під час етапування в'язнів 4-го табірному відділенню до 5-го за непокору охорона застосувала зброю, внаслідок чого був убитий в'язень Сафронюк Еміль Петрович. 26 травня молодший сержант Дятлов безпідставно відкрив автоматну стрілянину по ув'язнених, які перебували в житловій зоні 5-го табірному відділенню поранивши 7 в'язнів. Ці факти розлютили ув'язнених 4-го і 5-го табірних відділень, яких там було 7 тис. чоловік, останні відмовились вийти на роботу, поведуться вкрай збуджено, відмовилися виконувати розпорядження адміністрації табору, категоричні вимоги про приїзд московської комісії» [7, арк.125].

На знак протесту усі засуджені 4-ї зони оголосили страйк і не вийшли на роботу. 26 травня повсталі підтримали в'язні 5-го табірному відділенню. Через два дні до повстання приєднався жіночий табір №6. Тоді ж ув'язнені повсталі відділень оголосили голодування і вимагали приїзду слідчої комісії із Москви. 1 червня 1953 року акцію протесту підтримали засуджені із табору №1. Працюючи на руднику «Медвежка» вони припинили роботу і відмовилися повертатись у житлову зону [7, арк.125].

4 червня до повстання долучилися і каторжани 3-го табірному відділенню, серед яких був Д.Шумук. Їх зусиллями із БУРу («барак посиленого режиму» – авт.) було звільнено 24 в'язні, вигнано за межі зони наглядачів. У відповідь охорона табору відкрила вогонь, внаслідок чого було вбито 6 осіб, а ще 12-18 поранено [22]. У матеріалах особової справи Д.Шумука зазначалось, що він «чинив опір табірній адміністрації, вирвався із штрафного бараку у житлову зону, де приймав активну участь у загальній акції протесту. В неодноразових виступах перед ув'язненими з антирадянськими гаслами закликав до продовження опору та невиходу на роботу» [8, арк.42].

Загалом на 5 червня усі табірні відділення припинили вихід на роботу. Із них п'ять відділень, у яких перебувало 16 378 ув'язнених, відкрито чинили опір табірній адміністрації [6, арк.162].

Наприкінці травня – на початку червня 1953 року в кожній зоні в'язні утворювали страйкові комітети, які мали координувати хід повстання. За своїм складом вони були багатонаціональними. За спогадами Д.Шумука, у їх зоні до комітету увійшло 15 осіб. Цікаво, що серед них було два члени підпільної «самопомогової організації» Роман Загоруйко та Кость Король [16, с.40-41]. Зауважимо, що група українських націоналістів на чолі з Д.Шумуком та С. Семенюком фактично були керівниками повстання у табірному відділенні №3 [36, арк.3-4].

Після утворення комітет 3-го табору організував похорон полеглих політв'язнів. Згодом було організовано збір заяв та скарг про зловживання адміністрації, прописано основні вимоги каторжан, які мали бути передані слідчій комісії. Через деякий час створені у табірних відділеннях комітети охоплювали усі сторони життя засуджених. За спогадами Д.Шумука, їх члени мали чіткі обов'язки: призначалися відповідальні за інформацію, агітацію і пропаганду, за господарські справи, роботу кухні, культурно-просвітницьку діяльність та ін. [30, с.253]. Разом із тим були організовані відділи

охорони табору. Також стараннями політв'язня, художника Петра Миколайчука у таборі №3 було вготовлено примітивне обладнання для друку листівок та оголошень. Велика увага також приділялася питанням дисципліни та внутрішнього порядку у таборі. До приїзду слідчої комісії кожен із комітетів розробив базовий список вимог [20, с. 8-9].

Як справедливо зауважує російський дослідник В. Козлов, тактика відмови тисячі в'язнів від роботи наносила удар у серце ГУЛАГУ, як важливий елемент «соціалістичної економіки». У свою чергу ця обставина змусила радянську владу йти на домовленості з каторжанами [15, с.78].

У першій половині червня 1953 року на переговори із 3 табірним відділенням прибула слідча комісія під керівництвом начальника тюремного Управління МВС СРСР полковника М.Кузнецова. Жодних домовленостей із в'язнями зони досягнуто не було, натомість у липні до політв'язнів було відправлено для переговорів представника Генеральної прокуратури СРСР Вавілова [19].

Паралельно адміністрація табору через гучномовці чинила психологічний тиск на повстанців, обіцяючи жорстоку розправу у випадку продовження повстання. Поширеними були випадки відключення електроенергії, води, перекривалося постачання продовольства. У відповідь, за допомогою повітряних зміїв, в'язні розпочали розкидати тисячі листівок над м. Норильськ. В одній із них йшлося: «Нас розстрілюють і морять голодом. Ми домагаємося виклику Урядової комісії. Ми просимо радянських громадян надати нам допомогу – повідомити уряду СРСР про знущання над в'язнями. Каторжники 3-го відділення» [9, с.38-39].

У період повстання в'язнів табірної відділення №3 провідну роль відігравали підпільні організації під керівництвом Д.Шумука та С. Семенюка. На момент протестних акцій число їх членів складало близько 180 чоловік. Завдяки вмільо проведеній конспіративній роботі координаційний центр попереджував будь-які вияви співпраці керівників комітету з адміністрацією, мав інформацію щодо можливих провокацій тощо [19].

Ще 28 травня 1953 року начальник Тюремного управління МВС М.Кузнецов пропонував заступнику міністра внутрішніх справ СРСР І. Серову застосувати «силу» по відношенню до учасників повстання у Норильську. Ймовірно, отримавши ствердну відповідь, було прийняте рішення про ліквідацію протесту. При цьому до кожного із табірних відділень був розроблений окремий сценарій [11, с.570-571].

На початковому етапі було ліквідовано опір 1-го табірної відділення. 13 червня 1953 року оточеним військами МВС в'язням було запропоновано припинити страйк. Розуміючи, що подальший спротив може призвести до трагедії, керівник комітету Павло Френкель вирішив припинити акцію [22]. Майже 250 учасників повстання було арештовано і поміщено в окремому табірному пункті, решту розміщено у відновленій житловій зоні [11, с. 571-572].

28 червня розпочалась операція у табірному відділенні №5. Спочатку слідча комісія оголосила про ліквідацію цієї зони і етапування ув'язнених в інші місця. Близько 1,5 тис. засуджених вийшли із табору, інші, переважно вихідці із Західної України та країн Прибалтики, відмовилися це робити і продовжували опір. 1 липня табірні адміністрація пішла у відкритий наступ, внаслідок якого було вбито 11 осіб, 12 згодом померли від отриманих ран, ще 24 особи були поранені. Пізніше керівників та активних учасників повстання було арештовано та ізольовано, інших – переведено у новостворене табірне відділення №7 [6, арк. 167-168].

4 липня адміністрація поставила ультиматум в'язням табору №4, які відновили опір з огляду на події в інших зонах. З метою уникнення кровопролиття, керівник повстання Євген Грицяк був змушений вивести засуджених. 7 липня також придушено опір 6-го жіночого табірної відділення [9, с.70-71].

Наступ на каторжанський табір №3 було розпочато вночі 4 серпня 1953 року. На штурм табору мобілізовано 7 автомашин з озброєними солдатами. Під час придушення виступу, за різними даними, було вбито 57-80 та поранено 100-200 осіб. Після цього активних учасники повстання арештовано [17, с. 78]. Д.Шумука тоді ж відправили у місцеву тюрму. У камері він познайомився із керівником повстання 4-го табірної відділення Є.Грицяком. Згодом, арештований був доставлений у с. Дудінка, а звідси відправлений у м. Красноярськ [18, с. 842-843].

Таким чином, Данило Шумук був одним із активних учасників Норильського повстання політв'язнів у 1953 році. Значною його заслугою було створення т.зв. «Самодопомогової організації» – підпільної української націоналістичної групи, яка визначала основні методи боротьби з табірною адміністрацією. Очевидно, завдяки вмільому керівництву підпільними утвореннями в'язні табору №3

найдовше чинили опір. Як показали майбутні події, окремі вимоги повстання були виконані: відбулося пом'якшення режиму, були переглянуті справи політв'язнів.

Список використаних джерел і літератури:

1. Алтухов В. Слово про Данила Шумука. *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*. Т.42. Донецьк. 2016. С. 43-56.
2. Антонюк Я. Д. Шумук. *Український визвольний рух у постатях керівників. Волинська та Брестська області (1930–1955)*. Торонто; Львів. 2014. С. 723-724.
3. Бажан О. Норильське повстання. *Енциклопедія історії України*. Т. 7. Київ. 2010. С.490.
4. Бобир А. Тюремний «хрест». *Україна Молода*. 2010. 3 серпня. С. 12-13.
5. Бондарук Л. Роль українського Руху опору в організації Норильського повстання. *Історичний архів. Наукові студії. Миколаїв*, 2010. Вип. 4. С. 38-43.
6. Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ). Ф.9413. Тюремный отдел Министерства внутренних дел СССР. 1938-1959. Оп.1. Д.159. Материалы о ликвидации массового неповиновения в Горном лагере МВС. 28 мая 1953 г. – 20 января 1954 г. 312 л.
7. ГАРФ. Ф.8131. Прокуратура СРСР. 1924-1991. Оп.32. (продолжение) за 1953 р. Д.3025. Представления и письма в МВД и МГБ СССР, ГУЛАГ и Тюремное управление МВД СССР по вопросу нарушения законности режима и условий содержания заключенных в местах заключения, 27.03.1953 г. – 5.02.1954 г. 264 л.
8. ГДА СБУ (Галузевий державний архів Служби безпеки України). Ф. 6. Спр.70827. Д.Шумук (уся справа в 2 томах). Т. I. 340 арк.
9. Грицяк Є. Норильське повстання. Харків, 2008. 104 с.
10. Губка І. Правда про Норильськ. Львів, 2005. 156 с.
11. ГУЛАГ: Главное управление лагерей, 1917-1960. Москва, 2000. 888 с.
12. Епллбом Е. Історія ГУЛАГу. Київ, 2006. 512 с.
13. Загоруйко Р. Повернення зі справжнього пекла: спогади-мемуари учасника національно-визвольних змагань ОУН та УПА. Новий Розділ, 2004. 603 с.
14. История сталинского Гулага. Конец 1920-х – первая половина 1950-х годов: Собрание документов. Т. 6: Восстания, бунты и забастовки заключенных. Москва, 2004. 736 с.
15. Козлов В.А. Неизвестный СССР. Протivостояние народа и власти 1953-1985 гг. Москва, 2006. 448 с.
16. Король К. Ми боролися за незалежність України. Українці в архіпелазі ГУЛАГ. Чернівці, 1999. С. 40-43.
17. Макарова А. Норильское восстание. Воля. Москва, 1993. № 1. С. 68-108.
18. Овсієнко В., Рапп І. Данило Лаврентійович Шумук. *Міжнародний біографічний словник дисидентів країн Центральної та Східної Європи й колишнього СРСР. Т.1. Україна. Частина 2*. Харків, 2006. С.841-844.
19. Овсієнко В. Інтерв'ю з Петром Саранчуком. URL: <http://museum.khpg.org/index.php?id=1185857985>.
20. Ольховський І. Лицар честі. *Українська газета*. 2004. № 22. С.1, 8-9.
21. Остапюк О. Данило Шумук. Людина-легенда, яку знає увесь світ. *Минуле і сучасне Волині та Полісся. Сторінки воєнної історії Волині*. Луцьк. 2009. Вип. 30. С. 357-362.
22. Пагіря О. Участь українців у Норильському повстанні (травень-серпень 1953). <http://www.territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=649>.
23. Стех Я. Майже половина життя в ув'язненні. *Наше Слово*. 2004. 30 листопада. №48. С. 8.
24. Степан Семенюк. І гинули першими: нотатки волинського підпільника. Луцьк, 2010. 225 с.
25. Тима П. «Я був той комуніст, що сидів у тюрмі, а не той, що саджав до неї інших». *Наше Слово*. 2004. 7 листопада. №28. С.8.
26. Шумук Д. Автобіографія:[Машинопис]. *Фонди Любомльського краєзнавчого музею*. Інв. №НДФ-3317. 2 арк.
27. Шумук Д. Звернення до членів Гельсінської комісії: [Машинопис]. *Фонди Любомльського краєзнавчого музею*. Інв. №КДФ-5285. 4 арк.
28. Шумук Д. За східним обрієм: Спомини. Париж, Балтимор, 1974. 447 с.
29. Шумук Д. Пережите й передумане: Спогади й роздуми українського дисидента-політв'язня з років блукань і боротьби під трьома окупаціями України (1921-1981). Детройт, 1983. 536 с.
30. Шумук Д. Пережите й передумане: Спогади й роздуми українського дисидента-політв'язня з років блукань і боротьби під трьома окупаціями України (1921-1981). Київ, 1998. 431 с.
31. Шумук Д. Із Гулагу у вільний світ. Торонто, 1991. 259 с.
32. Шумук Данило. *Українська Гельсінська група.1978-1982: документи і матеріали*. Торонто, Балтимор, 1983. С.942-958.
33. Шумук Д. Ким для мене був Степан Драницький/Матвій/ у 1943 році, а ким став у 1990-ті рр. *Фонди Любомльського краєзнавчого музею*. Інв. №КДФ-5247. 6 арк.
34. Шумук Д. Повстання політв'язнів у Норильську у 1953 році і його розгром. *Фонди Любомльського краєзнавчого музею*. Інв. №НДФ-3336. 14 арк.
35. Шумук Д. Нарис про Українську Самопомогову організацію у каторжному таборі Ч.3 у Норильську. *Фонди Любомльського краєзнавчого музею*. Інв. №НДФ-3336. 22 арк.
36. Д.Шумук. Лист до Костянтина Короля. *Фонди Любомльського краєзнавчого музею*. Інв. №КДФ-5246. 10 арк.

References

1. Altukhov V. Slovo pro Danyla Shumuka. Donetskyi visnyk Naukovoho tovarystva im. Shevchenka. T.42. Donetsk. 2016. S. 43-56.
2. Antoniuk Ya. D. Shumuk. Ukrainskyi vyzvolnyi rukh u postatiakh kerivnykiv. Volynska ta Brestska oblasti (1930–1955). Toronto; Lviv. 2014. S. 723-724.
3. Bazhan O. Norylske povstannia. Entsyklopediia istorii Ukrainy. T. 7. Kyiv. 2010. S.490.
4. Bobyr A. Tiuremnyi «khrest». Ukraina Moloda. 2010. 3 serpnia. S. 12-13.
5. Bondaruk L. Rol ukrainskoho Rukhu oporu v orhanizatsii Norylskoho povstannia. Istorychnyi arkhiv. Naukovi studii. Mykolaiv, 2010. Vyp. 4. S. 38-43.
6. Hrytsiak Ye. Norylske povstannia. Kharkiv, 2008. 104 c.
7. Hubka I. Pravda pro Norylsk. Lviv, 2005. 156 s.
8. GULAG: Glavnoe upravlenie lagerej, 1917-1960. Moskva, 2000. 888 s.
9. Epplbom E. Istoriia HULAHu. Kyiv, 2006. 512 s.
10. Zahoruiko R. Povnennia zi spravzhnoho pekla: spohady-memuary uchasyka natsionalno-vyzvolnykh zmahan OUN ta UPA. Novyi Rozdil, 2004. 603 s.
11. Istorija stalinskogo Gulaga. Konec 1920-h – pervaja polovina 1950-h godov: Sobranie dokumentov. T. 6: Vosstanija, bunt i zabastovki zakljuchennyh. Moskva, 2004. 736 s.
12. Kozlov V.A. Neizvestnyj SSSR. Protivostojanie naroda i vlasti 1953-1985 gg. Moskva, 2006.448 s.
13. Korol K. My borolysia za nezalezhnist Ukrainy. Ukraintsi v arhipelazi HULAH. Chernivtsi, 1999. S 40-43.
14. Makarova A. Noril'skoe vosstanie. Volja. Moskva, 1993. № 1. S. 68-108.
15. Ovsienko V., Rapp I. Danylo Lavrentiiovyh Shumuk. Mizhnarodnyi biohrafichnyi slovnyk dysydentiv krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy y kolyshnoho SRSR. T.1. Ukraina. Chastyna 2. Kharkiv, 2006. S.841-844.
16. Olkhovskiy I. Lytsar chesti. Ukrainska hazeta. 2004. № 22. S.1, 8-9.
17. Ostapiuk O. Danylo Shumuk. Liudyna-lehenda, yaku znaie uves svit. Mynule i suchasne Volyni ta Polissia. Storinky voiennoi istorii Volyni. Lutsk. 2009. Vyp. 30. S. 357-362.
18. Pahiria O. Uchast ukraintsi v Norylskomu povstanni (traven-serpen 1953). URL: <http://www.territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=649>.
19. Stekh Ya. Maizhe polovyna zhyttia v uviaznenni. Nashe Slovo. 2004. 30 lystopada. №48. S. 8.
20. Stepan Semeniuk. I hynuly pershymy: notatky volynskoho pidpilnyka. Lutsk, 2010. 225 s.
21. Tyma P. «Ja buv toi komunist, shcho sydiv u tiurmi, a ne toi, shcho sadzhav do nei inshykh». Nashe Slovo. 2004. 7 lystopada. №28. S.8.
22. Shumuk D. Za skhidnym obriiem: Spomyny. Paryzh, Baltymor, 1974. 447 s.
23. Shumuk D. Perezhyte y peredumane: Spohady y rozдумы ukrainskoho dysydenta-politviaznia z rokov blukan i boroty pid troma okupatsiiamy Ukrainy (1921-1981). Detroit, 1983. 536 s.
24. Shumuk D. Perezhyte y peredumane: Spohady y rozдумы ukrainskoho dysydenta-politviaznia z rokov blukan i boroty pid troma okupatsiiamy Ukrainy (1921-1981). Kyiv, 1998. 431 s.
25. Shumuk D. Iz Hulahu u vilnyi svit. Toronto, 1991. 259 s.
26. Shumuk Danylo. Ukrainska Helsinska hrupa.1978-1982: dokumenty i materialy. Toronto, Baltymor, 1983. S.942-958.